

ERDÉSZETI LAPOK

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

K Ö Z L Ö N Y E.

Kiadó:

Az Országos Erdészeti-Egyesület.

Szerkesztő:

Bedő Albert.

Megjelenik minden hónapban.

Huszonnegyedik évfolyam. IV. füzet.

1885. Áprilhó.

Előfizetési díj egy évre 8 frt. Az Országos Erdészeti-Egyesület azon alapító tagjai, kik legalább 150 frt alapítványt tettek, valamint a rendes tagok is a 8 frt évi tagsági díj fejében, ingyen kapják. Oly alapító tagok, kik 150 frtnál kevesebbet alapítottak 3 frt kedvezményi árért járathatják.

 Szerkesztőség és kiadóhivatal Budapestben, Lipótváros, Hold-utca, 21. szám, II. emelet.

A lap irányával nem ellenkező hirdetések mérsékelt díjért közöltnének.

Háromszékmegye erdészeti viszonyai.

Irta : Nagy Gyula, kir. erdőfelügyelő.

I. Általános leírás.

1. Fekvés.

Háromszékmegye Magyarország legdélekeletibb szögletében az északi szélesség 45°, 25' és 46°, 12'-e, s a keleti hosszúság 43°, 10' és 44°, 10'-e között fekszik; 450—1800 méterrel az adriai tenger színe fölött. Határai észak-keletről, keletről és délről Romániának a Szereth és Bodza (Buzen) folyók közötti része; délnyugotról és nyugotról Brassó és Nagy-Küküllő megyék; északról Udvarhely- és Csikmegyék.

2. Éghajli viszonyok.

Éghajlata általán véve hűvös és gyorsan változó; a bortermő szőlőt nem lehet tenyészteni.

Uralkodó szelek:

a) az északi és északkeleti u. n. „Nemere“, mely hideg, zordon és száraz szokott lenni;

b) a nyugoti és délnyugoti, mely a rendes esőt és nyári vihart hozza.

Ezeken kívül még fel szokott lépni időnként:

c) a keleti u. n. „Ojtozszele“, mely rendszerint tartós esőt vagy havat szokott hozni a „Fekete tengerről“;

d) a „Bodzaszele“, mely alatt a déli langyos, meleg és nedves szelet érti a nép;

e) az északnyugoti u. n. „Németszél“, mely különösen nagy szárító hatása által tűnik fel a gazdák előtt és a vetésekre sokszor veszélyesnek tartatik.

3. Talajviszonyok.

Háromszékmegye talajviszonyok tekintetében, főleg mi annak külső kinézését (felületét, dombor viszonyait) illeti, igen hasonlít az egész Magyarországhoz; ugyannyira, hogy csaknem az ország kisebbitett domborművü látképének lehet tekinteni azt. Közepét és déli s délnyugoti szélét ugyanis síkság foglalja el ennek is, nyugaton szelidebb hajlású hegyek kezdődnek, épen úgy, mint a „Dunántúl“; és ezeket is egyhelyt átszeli és elválasztja az egész megyét átölelő és hovatovább mindnagyobb s meredekebbé váló északi, keleti és délkeleti hegyektől az Olt folyó, épen úgy, mint az országot átölelő Kárpátokkal teszi ezt a Duna Pozsonyon felül. Még csak a nagy „Magyar Alföld“-re emlékeztető „Rétyi Nyir“ is megvan az ő futóhomokjával a „szőke Tisza“ módjára lassan és folytonosan kigyózva haladó „Fekete ügy“ partjain, a mely víz épen úgy benn ered a megyében és még a megye területén bele szakad a más megyéből jövő és más megyébe siető Olt folyóba, mint a hogy a Tisza teszi mindezt Mára-

marostól Titelig a más országból jövő és más országba siető Dunával szemben.

Nem kell tehát igen élénk képzelődés ahhoz, hogy e megyét Magyarország oly kisebbitett domborművű látképének tekintsük, mely körülbelül $\frac{1}{80}$ -ad része a természetes nagyságnak, melyet ez ország legmagasabb és legkeletibb szögletébe helyezett a természet.

A talajt alkotó kőzetek túlnyomóan felső kréta-kárpáti homokkőből állanak.

Ez képezi ugyanis a megyét északról, keletről és délről körülövező hatalmas hegláncznak legnagyobb tömegét.

Ehhez sorakozik a neocom-kárpáti homokkő, mely keletről és nyugotról az u. n. „befüggő” és „benyuló” szelidebb hajlású előhelyeket és dombokat alkotja.

A fővölgyek széleit és alját azonban a diluvium és alluvium foglalja el.

Ezekén kívül helyenkint trachyt, trachyttuff, menilit és pontusi rétegek is vannak alárendeltebb mértékben; pl. a torjai Büdös körül és attól délnyugotra trachyt és ennek származékai; soósmezőnél a menilit lép fel; míg Tótos, Erősd, Miklósvár s Középajta körül pontusi rétegeket találunk.

Nevezetesebb helyek és csúcsok: nyugoton az Árkosi havas, N.-Kénes és Görgő nevű csúcsokkal, melyek 1000—1020 *m* magasak;

északon a Nagy-Murgó. 1019 *m*, Büdös 1110 *m*, Bálványos 1029 *m*, Nemere (Mikestető) 1558 *m*, Nagy-Sándor 1640 *m*;

keleten a Kis-Heves 1269 *m*, Tömlőhordó 1365 *m*, Lipsetető 1392 *m*, Musát 1505 *m*, Nagy- és Kis-Asztag 1507 *m*, Nagy- és Kis-Bonyó 1540 és 1542 *m*, Vajda-1664 *m*, Lakócza 1778 *m* és a határszéli Goór 1787 *m*, melyek talán a legmagasabb pontjai az egész megyének; Kis- és Nagy-

Manyicska 1687 és 1679 *m*, Csihános 1605 *m*, stb. Középen a Bodoki havas 1195 és több *m* magas kerekded hegy-csucsokkal.

Nevezetesebb síkságok völgyek és szorosok: az u. n. „Felvidék“, mely a Feketeügy felső völgyét képezi. Esztelnektől, Lemhénytől, Bereczktől kezdve le egész Bitáig; 520—600 *m* magasságban az Adriai tenger felett; 15—20 *km* szélességgel és 35 *km* hosszúsággal; a Kászonvölgye, ennek egyik jelentékeny (12 *km* hosszú) mellékvölgye; az „Alvidék“, mely Bitán alul Al-Dobolyig terjed és az Olt s Feketeügy fővölgyét képezi 500—520 *m* magassággal s 15—20 *km* szélességgel és ugyanannyi hosszúsággal.

Az Olt alsó völgye, mely Erösdtől Köpeczig, illetve a megye határáig terjed, 450—500 *m* magasságban; 35 *km* hosszúsággal; 2—3 *km* szélességgel; a baráti völgy, ennek egyik jelentékeny (10 *km* hosszú) mellékvölgye; a Bodzavölgy, mely 650—800 *m* magasságban 20—25 *km* hosszú részint fennlapályt, részint szorost képezve kanyarog Bodzavámtól Kraszna nevű üveggyár telepig Románia felé. A bikkszádi völgy vagyis inkább szoros, mely az Olt folyó mellett vezet Csikmegyébe, az Ojtozi-szoros, mely 12 *km* hosszban, meredek sziklafalak és merész kanyarulatok között vezet az Ojtoz patak legfelső részétől Soósmezőn át Romániába.

Nevezetesebb vizek: Az Olt. Állandóan vízdús, gyakran kiáradó jelentékeny folyó Csikmegyében ered; Bikk-szádnál a Hargitta hegyláncz egyik (délkeleti) nyulványát áttörve, Háromszékmegyébe lép és annak nyugati részéből egy merész kanyarulattal jókora darabot átölel és csaknem egészen megkerül, míg végül Köpeczen alul (Alsó-Rákosnál) áttöri még egyszer a Hargittának egy másik (déli) nyulványát, hogy a Háromszék- és Brassómegyék által képezett második medencéjéből a fogarasi síkság által képezett harmadik medencébe

és onnan Szebenmegyét is érintve, a vöröstoronyi szoroson át Romániába, az Al-Dunához érjen.

A Feketeügy. Változó vizállású, lassu folyású kisebb folyó. Egyik legjelentékenyebb mellékága az Oltnak. Háromszék-megyében a Nagy-Sándortető alól ered, az u. n. Felvidéken át haladva, Bótánál és Rétynél az „Alvidék“-re lép, az Olttal egy darabig csaknem párhuzamosan folyva, Kőkösön alól egyesül azzal.

A Bodzavize. Nálunk állandóan vízdús és sebes hegyi patak, mely Romániában már jelentékeny folyóvá női ki magát. Háromszék- és Brassómegyék s Románia összeszögelésénél, a Tatárhavas és Csukás nevű hegytömbök alól ered. Bodzavámtól Bodzafordulóig a bodolai, nyiri s bikkfalvi u. n. „hátsúfekvő erdők“ között északi és északkeleti irányban foly, Bodzafordulónál egy feltűnően éles kanyarulatot képezve, hátat fordít a megyének és a zágoni határbau fekvő erdők egy részét átszelve, délkeleti irányban, Kraszna nevű üveggyártelepnél elhagyja úgy a megyét, mint az országot is, hogy alább Romániában, — a határszéltől mintegy 21 *km*-re, — egy másik szintén Háromszék-megyéből, Zabola, Kovászna, Papolcz és Zágón községek „hátsú fekvő“ erdeiből eredő és összegyűlő, jelentékeny és mindig vízdús hegyi patakkal, a Baszkával egyesülve, Galacson felül a Szereth folyóba s ezzel együtt Galacznál, a Duna torkolatán át a Fekete tengerbe ömöljék.

A Putna vize. Nálunk még csak vízdús, szilaj határszéli patakot képez. Romániában azonban csakhamar jelentékeny folyóvá egyesül és mint ilyen ömlik a Szerethen át Galacznál szintén a Dunába. Nagy jelentősége Háromszék-megyére nézve főleg abban rejlik, hogy a bereczki, ozsdolai, gelenczei és zabolai „hátsú fekvő“ erdőknek azon részei, melyek Románia felé hajlanak, épen a Putnának legfelsőbb szétágazásait képező

Lipse, Határ, Jáhoros stb. nevű patakok felette szűk, meredek és igen magas oldalain fekszenek; e miatt az ezekben jelenleg felhalmazódva lévő kitűnő fakészlet legtermészetesebb kiszállítási iránya tehát éppen a Putna völgyén át lenne Romániába a Szerethig és onnan a Dunáig.

Az Ojtoz vize. Állandóan vizdus, szilaj hegyi patak, mely az ozsdolai, kézdimartonosi és bereczki erdőkből Soósmező községen át,

a Szalaczpatak kevésbbé jelentékeny havasi patak, mely a lennhényi határon a Sándortető alól,

a veresviz, kevésbbé rohanó, vizdús hegyi patak, mely az esztelneki határban fakadó Oláhpatak, Jámorospatak és Nagypatakokból gyűl össze, és foly mind a három a megyéből és az országból kifelé, hogy Romániában előbb Okna körül a Tatrosba s alább ezzel együtt a Szeretbe ömöljék.

4. Közlekedési viszonyok és eszközök.

A közlekedés eszközeiről a következőket említhetni meg:

Vasút, — a köpeczi parányi kis lóvonatu bányavasutat nem tekintve, — Háromszékmegyében ez idő szerint még „egy talpalatnyi sincs“. — A magyar államvasutak budapest-predeáli vonalának ágostonfalva-brassói része azonban a megye nyugoti szélén huzódik el és azt sok helyt csak az Olt folyó választja el attól, mely utóbbi e részben át is van hidalva Al-Dobolynál, Erősdnél, Hidvégnél, Ligetnél, Nagy-Ajtánál, Köpecznél. — Kilátás van továbbá arra is, hogy a megye belseje is vasuttal láttatik el rövid időn s közvetlen vasuti összeköttetésbe hozatik a magyar állami vasutnak és a romániai vasutaknak valamely pontjával.

A műutak hálózatából, mely részint az állam, részint a törvényhatóság részéről jelentékeny hosszúságban és jókarban

tartatik fenn, különösen említést érdemelnek a következő fő-utvonalak: a brassó-uzon-kézdivásárhely-bereczk-ujtoz-soósmezői vonal, mely Brassót és az ottani vasuti állomást az ujtozi szoroson át akképen hozza összeköttetésbe Romániával, hogy Háromszékmegyét is a Fekete-ügy hosszában átszeli és állandó összeköttetésben tartja a vasuttal;

a brassó-illyefalva-sepsi-szent-györgy-bikkszád-csikszereda-tölgyesi vonal, mely Brassót és az ottani vasuti állomást a tölgyesi szoroson át akképen hozza összeköttetésbe Romániával, hogy Háromszék- (és Csik-) megyét is az Olt folyó hosszában átszeli és állandó összeköttetésbe tartja a vasuttal;

a sepsi-szent-györgy - előpatak - hidvég - nagy-ajta - köpecz-baróthi vonal, mely az Olt jobb partján párhuzamosan húzódik az előbb említett magyar állami vasuttal és a megye nyugoti részeit tartja részint a központtal (Sepsi-Szt-György), részint egy mással, részint pedig az Olton át több helyt a vasuttal is állandó összeköttetésben;

a brassó-nyén-bodza-forduló-krasznai vonal, mely szintén Brassót és az ottani vasuti állomást tartja állandó összeköttetésben a Bodzavölgyön és a bodzai szoroson át Romániával.

Ezenkívül említést érdemlő mellék-utvonalak a következők: a kovászna-réthy-sepsi-szent-györgyi és a kovászna-zabola-kézdi-vásárhelyi vonal, mely a keletről „befüggő” erdők alját köti össze az előbb említett főutak vonalaival és azokon át az illető vasuti állomásokkal;

a kézdi-vásárhely-szent-lélek-kászonvölgyi,

a kézdi-vásárhely-torja-büdös-bikkszádi,

a nagy-borosnyó-kis-borosnyó-bodza-fordulói és

a sepsi-szent-györgy-árkos-kőrispatak-közép- és nagy-ajtai vonalak, melyek az előbb említett főutvonalak egyes főbb pontjait kötik össze erdőben gazdag vidékeken át egymással és ezek útján az illető vasuti állomásokkal.

Szállításra használt viziutak ez idő szerint még egyáltalában nincsenek.

Sőt a fennérített vizek közül különösen az Olt és Feketeügy, a Baszka- és Ojtozpatak, valamint ezeknek minden jelentékenyebb mellékága is, mint a minők például a Baróth-pataka, az Ajtavize, Torjapatak, Kászonvize, Ozsdola-, Gelencze-, Kovászna- és Zágonypataka és a többi és a többi mindannyian tele vannak építve ódon és rozzant lisztelőmalmok, illetőleg közönséges erdei fűrészek érdekében a legrendetlenebb és kezdetlegesebb módon odahányt és odadobott gátak egész seregével, a melyeknek mindenikéhez temérdek sok valóban létező és képzelt jog fűződik, és melyek miatt tehát pl. a fának vizen való szállítását jelentékeny költséggel járó és messze kiható szabályozási és beruházási munkálatnak kellene, hogy megelőzze e megyében csaknem mindenütt.

Igáserő, főleg erős, kitartó és ügyes lovakban van, van elég a megyében, valamint az „erdősítés“-hez favontatáshoz és szállításhoz kitünően értő kézi erő is.

5. Közgazdasági viszonyok.

Háromszékmegyében a hazánkban általán ismert és szokásos közgazdasági szakoknak csaknem mindenik ága és neme előfordul és alkalmazást nyer a létfenntartásért oly kitartó szorgalommal és szívósan küzdő lakosság részéről.

Az ipar és kereskedelem számos ága ha nem is gyárilag és nagyban, de annál több szorgalommal és ügyességgel üzetik házilag és kicsinyben. Az erdőszetre nézve nagyobb jelentőséggel bíró fafogyasztó iparágak némelyike azonban gyári jelleggel bír, illetőleg nagyobb mérveket is szokott ölteni.

Igy pl. üveggyár, mely tudvalevőleg igen sok és jóminőségű tüzi fát emészt fel, időnként 3—4 is működik e megyében;

kisebbféle szeszgyár és serfőző pedig 25—30 is van, melyek közül hol egyik, hol másik ha el is bukik néha, de rövid időn újra fel szokott támadni.

Az asztalos és kerékgyártó ipar s a sok cserkérget emésztő timármesterség divik, és a viszonyokhoz mérten virágzik is ugy a megyében, mint annak közelében Brassóban.

A deszkával, lécczel, zsindelyel, szitakéreggel s kitűnő minőségű és nagyméretű épületi-, mű- és szerszámfával való kereskedés pedig ősidők óta „tanult mestersége“ s egyik legfőbb keresete a háromszékmegyei népnek, különösen az u. n. Felvidéken és általán véve a megye keleti részein.

Ez azonban a multban legfennebb csak Brassóig terjedett, s csakis újabb időben kezdett, a keleti vasut megnyitása után, részint ennek érdekében, részint pedig ennek segélyével különösen a tölgy ászokfa és donga, valamint a vasuti épületi műfa szállítása távolabb vidékekre is kihatni e megyéből; sőt kétségtelen tény és hiteles adatok alapján állitható az is, hogy a tömösi és ojtozi szoroson át évenként Romániába kivinni szokott 8—10 ezer tömör köbméter fűrészelt faanyag legnagyobb része is épen Háromszékmegyéből származik és azon kezdetleges erdei fűrészeken készítették az, melyek közül a zágoni határra mintegy 50, a papolczi- és kovásznaira 20—20, a bereczki- és gelenczeire külön-külön mintegy 14—15 esik.

Legjelentékenyebb fapiacza Háromszékmegyének a brassói. A péntek napi hetivásárt megelőzőleg véget alig érő szakadatlan sorban huzódnak a papolczi, pákái, kőrösi, kovásznai, zágoni, zabolai és a többi deszkás szekerek, két köbméternyi kitűnő minőségű deszkával megrakottan Brassó felé, hol nagy szekerenként vagy szálanként adják el a hozott árut az odávaló és vidéki faiparosoknak, szekerét 24—26 frttal; szálát a 2'' vastag és 4 m hosszúnak 75—80 krral; az 1'' vastagnak

24—30 krral számítva. A legszokottabb faárak különben itt a következők tömörköbméterenként: négy élüre kifaragott tölgy épület, mű- és szerszámfa 21—25 forint, nagyméretű faragott fenyő épületi- és műfa 17—21 frt, fűrészelt fenyő-deszka, lécz és a közönséges műfa 10—14 frt, bükk tűzifa legjobb minőségű ürköbméterenként 2 frt és 2 frt 50 kr.

Bármennyire iparkodó és élelmes is azonban e megye lakossága az ipar és kereskedés terén, mindazonáltal kétséget nem szenved, hogy mégis csak az őstermelés képezte és képezi ma is legfőbb gondját és életfeladatát a háromszéki népnek.

Különösen a földművelés, állattenyésztés és erdőhasználat körül összpontosult és összpontosul ugyanis a nép összes működése részint megszokásból, részint pedig az adott viszonyoknál fogva.

A természet által rendelkezésre nyújtott terület és annak művelési ágak szerint való feloszthatósága, valamint a lakosság számaránya ezen területhez képest, továbbá az égalji viszonyok és az iparban s kereskedésben elejétől kezdve fölényben volt Brassó városnak közelsége és könnyen hozzáférhetősége mind olyan tényezők valának, hogy egyfelől megélhetett eddigi szokásaihoz és igényeihez mérten csupán csak őstermelésből is e megye lakossága; de másfelől igénybe is kellett vennie minden erejét, ha csupán csak az őstermelés követelményeinek is eleget akart tenni.

E tekintetben érdekesnek találjuk ugyanis a következő adatokra hivatkozni:

Háromszékmegyében a legújabb adatok szerint kataszteri-leg 107 helység van. A házak száma összesen 28.558. Lélekszám 122.874.

Esik tehát egy házra (családra) átlag véve 4·30 lélek. Az összes terület 707.360 kat. hold.

Ebből művelésre használtatik : mint						
szántóföld	153030	k. hold,	vagyis az összesnek mintegy	22 ⁰ / ₀ -a,		
kert	8638	"	"	"	"	1 ⁰ / ₀ -a,
rét	65902	"	"	"	"	9 ⁰ / ₀ -a,
legelő	18116	"	"	"	"	3 ⁰ / ₀ -a,
nádas	98	"	"	"	"	—
erdő (és legelő)	422078	"	"	"	"	60 ⁰ / ₀ -a,
összesen	667862	k. hold,	vagyis az összesnek mintegy	95 ⁰ / ₀ -a.		

Marad tehát házhelyek, utak, patakok s más terméketlen területekre 39498 k. hold, vagyis az összes területnek 5⁰/₀-a.

Az összes területből esik átlagvéve egy főre 5·76 kat. hold, egy házra 24·77 kat. hold.

Az összes szántóföldből esik átlagvéve egy főre 1·25 kat. hold, mi az egy főre eső összes területnek 21·7⁰/₀-a.

Az összes kertből esik átlagvéve egy főre 0·07 k. hold, mi ez egy főre eső összeg területnek 1·2⁰/₀-a.

Az összes rétből esik egy főre 0·54 hold, mi az egy főre eső összes területnek 9·4⁰/₀-a.

Az összes legelőből esik egy főre 0·15 k. hold, mi az egy főre eső összes területnek 2·6⁰/₀-a.

Az összes erdőből — a mi idáig csekély kivétellel állandóan legeltetésre is szokott használtatni — esik egy főre 3·43 k. hold, vagyis az egy főre eső összes területnek 60⁰/₀-a.

Mindezekből világosan látható, hogy e megye lakossága idáig valóban alig is tehetett volna egyebet, mint a részül jutott szántóföldek művelése és hasznosítása mellett főképen az erdők után tartani fenn életét, illetőleg az erdőkben bőségesen kijutott természeti kincsekben válogatni, és erre állapítani ugyszólva egészen úgy a magán, mint a közgazdasági jólétet is.

Nem hagyható figyelembevétel nélkül ugyanis azon körülmény, hogy Háromszékmegyében s általánvéve e vidéken még mindig az ugarrendszerrel egybekötött 3 nyomásos mezőgazdaság van alkalmazásban, minek folytán tehát a fenn kitüntetett 153.030 k. hold szántóföldnek és 65902 hold rétnek is $\frac{1}{3}$ -ad része parlagon hever folytonosan, s csakis legeltetésre használtatik. A szántóföldek művelése mellett tehát egyéb életmód után is kellett nézni, mert fejenként 1.25 kat. hold szántóföldből megélni ily módon és az adott viszonyok között valóban nem lehet. Másfelől azonban az éghajlat és talaj olyan, hogy a szántóföld még a háromszori szántást is nemcsak eltűri, de meg is követeli annyival is inkább, mert az olyan külterjes állattenyésztés mellett, mint a minő szintén divatban van e megyében, a szántóföldek kellő módon való trágyázására gondolni sem lehet. Tehát a szorgalmas és gondos megművelésnek kellett és kell legalább részben ennek is a helyét pótolni.

Mindez pedig felememésztvén a rendelkezésre álló munkaerő igen nagy részét és pedig csakis az évnél bizonyos szakában, e miatt a szintén sok munkaerőt és folytonos velefoglalkozást igénylő nagy ipar és kereskedelem nem fejlődhetett ki, hanem a külterjes állattenyésztéshez és erdőgazdálkodáshoz kellett folyamodni, a mely egyfelől csekély munkaerőt kíván, a meanyiben pl. 1—2 pásztorgyermek s ugyanannyi juhászkutya sokszor százakra menő házi állatot is képes egész nyáron át ellátni a legelőkön s erdők szélein, másfelől pedig az évnél éppen azon szakában (télen) igényel legtöbb munkaerőt, midőn a mezőgazdaság ugyszólván teljesen szünetel.

A fenn leírt talajviszonyoknál fogva azonban csakis általánosságban állanak a közgazdasági viszonyokra vonatkozólag tett ezen feljegyzések. Részletenként vizsgálva azonban a megyét, sok tekintetben némileg eltérő eredményhez jutunk.

Vannak ugyanis helységek e megyében is, melyeknek határában egyetlen talpalatnyi erdő sincs, daczára annak, hogy az egész megye területének $60\frac{0}{0}$ -a erdőképen művelendő talajt képez. Így pl. Barátos, Bita, Czofalva, Hatolyka, Imecs-falva, Kézdi-Vásárhely, Kilyén, Kökös, Léczfalva, Martonfalva, Márkosfalva, Mátisfalva, Nyujtód, Oroszfa, Páké, Petőfalva, Sárfalva, Szászfalu, Szent-Katolna, Szotyor, Szörce, Tamásfalva, Telek, Uzon, Várhely, mint egészen síkságon fekvő helységeknek határain erdő egyáltalában nincsen. Sőt Bodog, Gidófalva, Nagy-Ajta, Sepsi-Martonos és Zalánpatak határain sem áll földkönyvileg erdő; Bodzafordulóén pedig egyáltalában nem fordul elő földadó alá eső külsőség. — Ez utóbbi községek azonban erdődús hegyek lábainál, illetve ugyanolyan völgyekben fekszenek; ezekre nézve tehát még érthető, hogy az aránylag nagy erdőterületen kifejlődött külterjes állattenyésztés és erdőhasználat képes a téli időt ezeknél is igénybe venni. De hogy az előbb felsorolt községek lakossága, illetőleg munka ereje mivel tölti be a mezőgazdaság mellett üresen maradó téli időt, azt alig értenők meg, ha nem tudnók azt, hogy a mi kis- és háziipar s kereskedés van Háromszék megyében, azt nagyobbbrészt épen ezen községek lakossága s munkaereje végezi. Pl. Kézdi-Vásárhely város lakossága, melynek 5183 lélekszám mellett is csak 629 hold szántóföld, 110 hold kert és 238 hold kaszáló van saját határában, ugyszólván csakis iparból s kereskedésből tartja fenn magát. A többi községekből pedig: részint aránylag legtöbb „házi szőttes“ és halina-posztó (közönséges durva gyapjuposztó) kerül a piacra; részint pedig a szomszédos erdőalji községek fagyártmányainak (deszka, faragott épületi fa, lécz, zsindely, szitakéreg stb.) feldolgozásában, piacra (Brassóba) fuvarozásában igen jelentékeny részt vesznek a lakosok.

Hogy tehát a tényleges állapotnak még tökéletesebb képét

nyerhessük és az erdészetre befolyó közgazdasági tényezőket még pontosabb átlag adatokban fejezhessük ki, képzeljük a megyét, illetőleg a megye területén fekvő erdőket mindenekelőtt két főrészt, u. n. befelé, vagyis hazánk belseje felé, és kifelé vagyis Románia felé (a Duna torkolatához) hajló erdőkre felosztva; és ezeket ismét az erdőgazdaságra, faiparra és fakereskedésre leginkább befolyó vízválasztó vonalak és közlekedési eszközök szerint megfelelő számú csoportokra osztva.

Azaz tekintsük erdőgazdaság faipar és fakereskedelem szempontjából egy-egy önmagában összefüggő és részeiben egymást kiegészítő egészeknek, vagyis erdőgazdasági csoportnak a következőket, u. m.:

A. A befelé, vagyis hazánkfelé hajló területen.

I-ör. Az Oltra és vasutra hajló alsó erdőket, vagyis Nagy-Bacszontól kezdve Baróthon, Nagy-Ajtán stb. át Erősdig mindazt, mi az Olt folyó alsó völgyére hajlik.

II-ör. Az Oltra hajló felső erdőket, vagyis Al-Dobolytól Illyefalván, Sepsi-Szent-Györgyön stb. át Bikk-szádig és Besenyőtől Killyénen, Szotyoron át Kökösig mindazon erdőket, a melyek az Olt folyó felső völgyében fekszenek.

III-ör. A Feketeügyre hajló erdőket, vagyis Bodolától Feldobolyig mindazt mi a Feketeügy alsó részére hajlik.

IV-ör. A Feketeügyre hajló felső erdőket, vagyis mindazt, mi Zágonon, illetőleg Maksán felül a Feketeügy felső völgyére hajlik.

B. A kifelé, vagyis Románia felé hajló területen:

V-ör. A Bodza és Beszka vizére és ezeknek mellékágaira hajló összes erdőket.

VI-or. A Putnavölgy fejében fekvő, ennek legfelső szétágazásaira hajló erdőket.

VII-er. Az Ojtoz, Szaláncz és Veresviz nevű patakokra, vagyis ezeknek fő- és mellékágaira hajló erdőket.

Ezeket vizsgálva, illetőleg ezen csoportokra vonatkozólag állítva össze a területre, népességre és az egyes művelési ágakra vonatkozó statisztikai adatokat, még élesebben és még határozottabban kitűnik, hogy Háromszékmegye egyes vidékein minő irányban kell a közgazdasági tevékenységet fejleszteni, ha azt akarjuk, hogy az a jelenleg létező természetes és mesterséges viszonyokkal, vagyis az azokat kifejező statisztikai adatokkal lehetőleg összhangban álljon; s mint ilyen tehát lehetőleg sikerüljön is.

Az I-ső csoportban vagyis az u. n. „miklósvári járás”-ban azt találjuk ugyanis, hogy van összesen 13 község és 3 telep.

A házak száma 3960.

Lélekszám 16852.

Esik tehát egy házra (családra) átlag véve 4·25 lélek, vagyis valamivel kevesebb a háromszéki főátlagnál.

Az egész terület 95399 kat. hold. Ebből esik egy főre 5·67 k. hold, vagyis valami csekélylyel kevesebb a háromszéki főátlagnál (5·76, illetőleg 24·77).

Az egész területből :

szántóföld	22581 k. hold,	vagyis az egésznek körülbelül	24 ⁰ / ₀ -a,
kert	722	„ „ „ „ „	1 ⁰ / ₀ -a,
rét	13234	„ „ „ „ „	14 ⁰ / ₀ -a,
legelő	2659	„ „ „ „ „	3 ⁰ / ₀ -a,
nádas	98	„ „ „ „ „	—
er d ő	41138	„ „ „ „ „	43 ⁰ / ₀ -a,
összesen	80432 k. hold,	vagyis az egésznek körülbelül	85 ⁰ / ₀ -a.

Marad tehát házhelyek, utak, patakok s más terméketlen területekre 14967 k. hold, vagyis az egész területnek körülbelül 15⁰/₀-a.

Ezen csoportban átlagvéve jut egy főre:

Szántóföld 1·34 k. hold, vagyis valamivel több az egész megyére vonatkozó főátlagnál (1·25).

Kert 0·04 k. hold, vagyis valamivel kevesebb a főátlagnál (0·07).

Rét 0·79 k. hold, vagyis valamivel több a főátlagnál (0·54).

Legelő 0·16 k. hold, vagyis valamivel több, mint a (0·15) főátlag.

Erdő 2·44 k. hold, vagyis 17⁰/₀-al kevesebb, mint a 3·43 főátlag.

A II-ik csoportban, vagyis az u. n. „sepsi alsó járás“-ban pedig azt találjuk, hogy van 25 kat. község.

A házak száma 5313. Lélekszáma 24309. Esik egy házra (családra) tehát 4·58 lélek, vagyis 0·28-al több a háromszéki főátlagnál.

Az egész terület 97874 k. hold. Esik egy főre 4·03 k. hold, egy házra 18·46 k. hold, vagyis sokkal kevesebb (5·76, illetőleg 24·77) főátlagoknál.

Az egész területből:

szántóföld	33200	kataszt. hold, vagyis mintegy	34 ⁰ / ₀
kert	1371	" " " "	1 ⁰ / ₀
rét	11202	" " " "	11 ⁰ / ₀
legelő	1897	" " " "	2 ⁰ / ₀
erdő	45644	" " " "	47 ⁰ / ₀
összesen	93314	kataszt. hold, vagyis mintegy	95 ⁰ / ₀

Marad tehát házhelyek, utak, patakok s más terméketlen területekre 4560 k. hold, vagyis mintegy 5⁰/₀-a az egésznek.

Ezen csoportban átlagvéve jut egy főre:

Szántóföld 1·37 k. hold, vagyis 0·22 k. holddal több a háromszéki főátlagnál.

Kert 0·06 k. hold, vagyis 0·01-el kevesebb a főátlagnál.

Rét 0·46 k. hold, vagyis 0·8-al kevesebb a főátlagnál.

Legelő 0·08 k. hold, vagyis 0·7-el kevesebb a főátlagnál.

Erdő 1·89 k. hold, vagyis 1·54-el kevesebb a főátlagnál.

A III-ik csoportban, vagyis az u. n. „volt sepsii” alsó járásban“ van: 18 község, 1 telep. A házak száma 3459. Lélekszáma 14026. Esik tehát egy házra (családra) 4·06 lélek. (Legkevesebb az egész megyében.) Vagyis 0·24-el kevesebb a főátlagnál.

A IV-ik csoportban, vagyis az u. n. „orbai és kézdi járás”-ok „befüggő” részében van 50 kat. község és 1 telep. A házak száma 14720. Lélekszám 62081. Esik tehát egy házra (családra) 4·21 lélek, vagyis 0·09-el kevesebb a háromszéki főátlagnál.

Az V-ik csoportban, vagyis a Bodza és a Baszka völgyeiben, van 1 község és 2 telep. A házak száma 800. Lélekszám 4157. Esik tehát egy házra 5·20 lélek, vagyis 0·9-el több a háromszéki főátlagnál. (Azaz a házak — s tehát a családok is — aránylag a legnépesebbek e csoportban!)

A VI-ik csoport, vagyis a Putna felé hajló területek teljesen néptelenek.

A VII-ik vagyis az Ojtoz, Szaláncz és Veresviz felé hajló csoportban 1 község és 1 telep van.

A házak száma 306. Lélek szám 1449. Esik egy házra

(családra) 4·08 lélek, vagyis 0·22-vel kevesebb a háromszéki főátlagnál.

A III., IV., V., VI. és VII-ik csoportoknak, vagyis az úgynevezett erdőalji és felvidéki községeknek együttvéve összes területe 514.087 k. hold.

Ebből átlagvéve jut egy főre 6·29 k. hold, vagyis 0·53-al több a főátlagnál.

Az egész területből együttvéve :

szántóföld 97249 k. hold, vagyis körülbelül 19⁰/₀-a az egésznek,

kert	6545	"	"	"	1·3 ⁰ / ₀ -a	"

rét	41466	"	"	"	8 ⁰ / ₀ -a	"

legelő	13560	"	"	"	2·5 ⁰ / ₀ -a	"

erdő	335296	"	"	"	65 ⁰ / ₀ -a	"

összesen 494116 k. hold, vagyis körülbelül 95·8⁰/₀ az egésznek.

Marad tehát házhelyek, utak, patakok s más terméketlen területekre 19971 kataszt. hold, vagyis az területnek körülbelül 4·2⁰/₀-a.

Ezen csoportokban átlagvéve jut egy főre :

Szántóföld 1·21 k. hold, vagyis 0·04 k. holddal kevesebb a főátlagnál.

Kert 0·08 k. hold, vagyis 0·01 k. holddal több a főátlagnál.

Rét 0·52 k. hold, vagyis 0·02 k. holddal kevesebb a főátlagnál.

Legelő 0·16 k. hold, vagyis 0·01 k. holddal több a főátlagnál.

Erdő :

a III-ik csoportban 2·02 k. hold,

a IV-ik " 1·85 "

az V-ik " 31·11 "

a VII-ik " egyetlen lakos sincs és az erdők területe 19989 k. hold,

a VIII-ik csoportban 30 k. hold, vagyis a Feketeügyre hajló alsó csoportban (III.) 1·41 k. holddal —, a Feketeügyre hajló felső csoportban (IV.) 1·58 k. holddal kevesebb, mint a háromszéki 3·43 k. hold főátlag,

a Bodzára, Putnára és Ojtoz, Szaláncz, Veresvizre hajló V., VI. és VII-ik csoportokban pedig 27·68, illetőleg ∞ és 26·57 kat. holddal több, mint a háromszéki főátlag.

Mindezekből látható, hogy a különösen mezőgazdaság folytatására bizonyító és utaló szántóföld, kert és rét $\frac{0}{0}$ -ai legnagyobbak az Oltra hajló alsó és felső (I. II.) csoportokban. Azonban az erdőképen kezelendő területek $\frac{0}{0}$ -át (43, illetőleg 47) itt sem érik el ezek sem külön, sem együttvéve.

A Feketeügyre hajló felső csoportban, vagyis az u. n. „Felvidéken“ azonban az erdő $\frac{0}{0}$ -a (29) aránylag oly csekély, hogy itt a szántóföld, kert és rét $\frac{0}{0}$ -ai ($19 + 1·3 + 8 = 28·3$) együttvéve habár az egész megyére vonatkozó hasonló $\frac{0}{0}$ -ok ($22 + 1 + 9 = 32$) összegénél itt is kisebbek, de mégis csaknem utolérlik ezt, intőjelt képezvén tehát arra, hogy a felvidéki és orbai befüggő erdők a lakosság számarányához és a más gazdasági mívelési ágakhoz tartozó területekhez mértén korántsem oly nagy kiterjedésűek, hogy azoknak további irtása és apasztása indokolható lenne, ha csak azt nem akarják az illetők elérni az által, hogy még a saját házi és mezőgazdasági fogyasztásra mulhatlanul szükséges fa is legalább részben hegyen (vizválasztón) keresztül, avagy a szomszéd Csikmegyének feléjük hajló kászoni részéből legyenek kénytelenek jövőre is beszerezni, a mint történik az tudvalevőleg a fenyőépületi fára már idők óta.

Az is látható azonban a fenti adatokból, hogy a Románia felé hajló V., VI. és VII. számú csoportokban úgy az ottani lakosság számarányához, mint a más művelési ágakhoz tartozó

területekhez, valamint az egész megyére vonatkozó erdő $\frac{0}{0}$ -hoz (60) képest határozottan igen nagy az erdőképen kezelendő területek $\frac{0}{0}$ -a.

Ily viszony létezik tehát e megyében jelenleg csoportokként és együttesen a terület és a különböző gazdasági művelési ágak között. A miből tehát ismételten azon meggyőződést lehet meríteni, hogy az erdőgazdaság, habár nem is minden részében egyenlő, de aránylag mégis mindenütt igen nagy szerepet játszik e megye közgazdasági életében; továbbá hogy vannak nagykiterjedésű olyan részei; a megyének, a melyekben okszerint csakis az erdőgazdaság művelése és folytatása lehet az egyetlen közgazdasági cél és feladat.

Ilyenek t. i. a Románia felé hajló V., VI. és VII. számokkal jelölt csoportok.

Hogy aztán az ily nagy szerepet játszó erdőgazdálkodás vajjon csak belfogyasztásra, a belső faipar és fafogyasztó iparágak támogatására irányuljon-e, avagy jutni fog abból nagyban való kivitelre is, azt a következő tájékozó adatokból állapíthatjuk meg.

Az egész megye területén a fentiek szerint van összesen 422078 kat. hold erdő és 28558 ház.

Feltéve, hogy egy ház számára saját faszükségletének fedezésére átlagvéve 5 kat. hold erdő fatermésére van szükség évenként, ez esetben az egész megye saját faszükségletének tartamos fedezésére összesen 142790 kat. hold erdőt igényel.

Maradna e szerint 279288 kataszt. hold fölösleges erdőterület az egész Háromszékmegyében, a melynek fatermése tehát kiviteli fakereskedés

és más fafogyasztó iparágak meghonosítása által lenne értékesítendő.

És pedig a fenn előrebocsátott adatokat és csoportosítást szemelőtt tartván,

az I-ső csoportból	21338 kat. hold,
a II-ik „	19079 „
a III-ik „	11090 „
a IV-ik „	41012 „
az V-ik „	125323 „
a VI-ik „	19989 „
a VII-ik „	41457 „
összesen	279288 kat. hold

főlöszlegesen erdőnek tartamos évi fatermése lenne ily módon értékesítendő, mely körülbelül $558576 m^3$ fatömegnek, avagy 200 ezer frt tartamos évi bevételnek felelne meg, még akkor is, ha az átlagos évi fatermést kat. holdanként szerény $2 m^3$ -re, s a fának tőárát csak 30—40 krra becsüljük tömörkőbméterenként.

Nem mellőzhető azonban e kérdés mérlegelésekor azon körülmény, hogy e megyében a legelőre hajtani szokott házi állatok számához mértén aránylag felette csekély a tulajdonképeni legelőterület, mely a fenti adatok szerint t. i. összesen csak 18116 k. hold, míg ellenben a háziállatok száma a brassói ipar és kereskedelmi kamara 1881/2. évi jelentése alapján, a közel mult időkből meritett adatok szerint körülbelül a következőkben állapítható meg e megyére vonatkozólag:

ló van összesen	16381 drb,
szarvasmarha van összesen	64151 drb,
juh van összesen	207900 drb,
sértés van összesen	33300 drb.

Ennek legnagyobb része „ősi szokás szerint“ egész nyáron át, kora tavasztól késő őszig, részint a fentemlitett legelőkön részint pedig a 153030 kat. hold szántóföldnek és 65902 hold kaszálónak ugar alá jönni szokott egy harmadán, legnagyobb részben azonban a legelőkén is használni szokott erdőkben legel. Ezek számára tehát a mulhatlanul szükséges nyári erdei legelő hiányt le kell vonnunk a fölslegképen kiszámított 279288 k. hold erdőterületből, ha azt akarjuk, hogy a kiviteli fakereskedésre fordítható erdő területét a valóságnál többre ne becsüljük.

Ezt pedig a következő megközelítő számítás szerint tehetjük.

Vegyük a lovat és szarvasmarhát legeltetés tekintetében egymással körülbelül egyenlő értékűnek.

Ezeknek összege	80.532 darab.

A juhból 10-et és a sertésből 4-et véve egy szarvasmarhával egyenlő értékűnek, lesz:

a juhok száma	20.790 darab.

a sertések száma	8.325 darab.

Azaz: összesen	109.647 darab

szarvasmarhának megfelelő nyári erdei legelőt kell biztosítani az egész megye területén.

Lássuk tehát, mivel rendelkezik e tekintetben a megye, először a szántóföld és rétképen művelt területek után; azután a legelők után; és végül mi marad az erdőkén kezelt területekre?

Az ugarban levő szántóföldek, rétek és a legelők területe összesen 91090 kat. hold. Ebből 2.5 kat. holdat számítva 1 darabra, mutatkozik 73211 darab számára szükséges nyári legelő hiány.

Az erdők összes területe 422078 k. hold. Ebből $\frac{1}{5}$ -öd részt, vagyis körülbelül 84416 k. holdat, mint felujulás alatt

álló részt folytonosan legeltetési tilalom alatt tartván, maradna tehát legeltethető erdőterületnek 337662 k. hold.

Ezzel szemben azonban legeltethető erdők területének körülbelül 732110 k. holdnak kellene lenni, ha azt akarnók hogy 1 drbra 10 kat. hold jusson, mint a mennyi t. i. rendes erdőkezelés és ennek megfelelő rendes erdőzárlat mellett átlagvéve szükséges egy drb szarvasmarhára.

A mutatkozó erdei legelőhiány tehát 395339 k. hold erdő, avagy az ennek nyári legelő tekintetében körülbelül megfelelő 98835 k. hold erdő-tisztítás és hézag, ha t. i. ennek értékét négy-akkorára tesszük a rendesen záródott erdővel szemben.

98835 k. holdnyi erdőterületet tehát el kell vonnunk részint a lankásabb tisztások fentartása, részint pedig az erdő zárlatának némi csökkentése által a jelen gazdasági viszonyok között a fatermeléstől Háromszékmegyében, ha azt akarjuk, hogy a létező házi állatok a szükséges nyári erdei levegővel el legyenek látva.

Avagy: a legelőre hajtani szokott házi állatok számát kellene 73211 darab szarvasmarhának megfelelő mennyiségben apasztani istáloztatás avagy eladás, más megyék legelőire hajtás, és a többi által.

Feltéve azt, hogy az első mód mellett kell maradnunk ez idő szerint, ez esetben a fenn kiszámított 279288 kat. holdnyi fölösleges erdőterület is 180—200 ezer kat. holdra szállítandó le; a mi azonban mégis még mindig igen tekintélyes mennyiség, mely okszerű kezelés és kereskedés útján örök időkön át szép jövedelmi forrást képezhetne e megyére nézve, úgy annyira, hogy valóban érdemes gondolkozni a fölött: nem lenne-e időszerű és czélszerű például egy fakereskedő részvénytársaságot alakítani,

első sorban a fölösleges erdők tulajdonosaiból, másodsorban pedig más pénzügyi intézetek és tőkepénzesek bevonása által oly czélból, hogy e megye fölösleges évi fatermése lehető nagyban és állandóan kiviteli kereskedés tárgyát képezze?....

(Folytatása következik.)

Állabátalakítások az ungvári uradalomban.

Irta: Marosi Ferencz, m. kir. erdész.

Az uralkodó fanemek ezen uradalomban: a tölgy, bükk és jegenyefenyő. A tölgy a sikon többé-kevésbé tiszta állabokat alkot, míg az előhegységek nyulványain többnyire bükk és gyertyánnal elegyítve fordul elő. Feljebb haladva, a gyertyán már elmarad s helyét a bükknek engedi át, melynek elegye az itteni tölgyesekben határozottan előnyös. Nem csak azért, hogy általa a talaj jósága fentartatik, de főleg azért is, mert tapasztalás szerint a tölgy, kedvező elegyarány mellett hossz-növekvésében sokat nyer, ágatlan, vaskos törzset alkot, s ez által műszaki czélokra kiválóan alkalmassá, és egyszersmind értékesebbé is válik. Tovább menve a hegységekbe, még mindig feltalálható a tölgy egyes melegebb lejtőkön, hegygerinczeken és sziklatömbökön, hol részint szórványosan fordul elő, részint kisebb-nagyobb csoportokat alkot. Sőt a felvidéken a fenyő közelében is látható — ritkaságképen — egy-egy százados tölgy. Sztavnán mintegy 500 m magasságban, néhány 10—15 éves tölgy egészen vidoran, tenyészik a lúcz- és jegenyefenyő között, a növekvésben mi kívánni valót sem hagyván hátra.